

zih političnih hudodelstev, pa naposled so spoznali, da se ni ničesar ukrivičil.

Tak je mož, kateri je spisal to knjigo, ktera odkritosrčno, temeljito in mirno dokazuje, da Avstrija stoji na propadu, in da jo rešiti more le federalistična ustava na podlagi ravnopravnosti vseh narodov.

Da je taka tehtna beseda prav kot bomba padla med nemškutarje avstrijske, nenemškim narodom in poštenim Nemcem pa, čeravno celó vsaki besedi ne pri-trjajo, je zvezda danica, lahko se razume sabo ob sebi. Zato ni čuda, da nemškutarski časniki in njih privrženci njegove nasvete imenujejo „sanjarije“, časniki pa in možaki, ki so pravega avstrijskega duhá, jo pozdravljajo kot edino zdravilo na smrt bolne Avstrije. Nobeden pa, bodi-si kakoršne koli stranke, ne upa se dotakniti njegovega poštenja, kajti Fischhof je neodvisen mož in živí brez častílakomnosti samo svojemu zdravniškemu poklicu.

Ker pa je Nemeec z dušo in telesom in ker nemški narod tudi v tej knjigi povzdiguje nad vse, a vendar Nemcem brez ovinkov v obraz pravi: „vi ste grešili, vi ste s svojim gospodstvom čez vse druge narode krivi nesreče Avstrije“, — in ker je po veri jud in ker ravno v judovskih rokah je skor vse dunajsko merodajno časnikarstvo, ktero bi rado v žlici vode potopilo vse pravice družih narodov, prav zato je ta knjiga res bomba, ki je počila med nemškutarstvo in hebrejstvo, — zato kršćeni in nekršćeni „judje“, to je, nemškutarji na Dunaji in zunaj Dunaja obirajo njegovo knjigo, češ: „to je vse nič!“ Vsak drug pa, ki ima srce za pravico in za Avstrijo, pa se raduje o tej knjigi, ker vsacemu njih iz srca govori, in zato se bode odmevala v milijonih in milijonih avstrijskih srcih.

Dr. Fischhof, zdravnik po svojem poklicu, tudi v tej knjigi prav po zdravniško preiskuje Avstrijo. Pred vsem ogleduje njen organizem, dele (narode), iz katerih obstoji, njihovo stvarbo, zvezo in pomen, potem sredstva, po katerih živí, vzroke, zarad katerih organizem boleha, in kako se dá odpraviti to, kar dela bolezen. da se život iznova okreva, zadobi popolno zdravje in moč.

„Uboga Avstrija — pravi — kako hudo so te zadéle pomote onih, ki jim je v rokah bila osoda tvoja! Dvajset let ni noben minister položil krmila z rok, da ne bi bilo škode trpelo njegovo ime in pa blagor Avstrije!“

Knjiga Fischhof-ova začinja s pregledom vseh avstrijskih narodov, da se potem more soditi, ali se ti narodi dajo vvrstiti v organizem Avstrije.

V prvi vrsti navaja Nemce, katerih je 6 milijonov in $\frac{9}{10}$ v Cislajtaciji; Fischhof jih imenuje jedro, okoli kterega so se vsi drugi narodi Avstrije kristalično vlegli, razdeluje jih pa v 4 vrste, to je take, ki so bolj ali manj Avstrijanci, ali bolj ali manj le Nemci, prijatelji ali nasprotniki Prusije. Nemci se nikakor ne morejo pritožiti, da jih premalo povzdiguje, vendar jim pa tudi odkritosrčno očita, da s svojim jezikom silo delajo drugim narodom. Kar vsak pameten človek trdi, to trdi tudi Fischhof, rekoč: V tujem jeziku moraš sicer narod podučevati, a s tujim jezikom omikati ga ne moreš; omika cvetè edino le na podlagi maternega jezika, ona se izcveta iz prirojenega genija vsacega naroda; ako mu znanstva njegova povekšate v tujem jeziku, ponižate mu njegov značaj in pokvečite mu njegov naroden duh; mar mislite, da iz pokvečenih (verkrüppelten) narodov bote stvarili krepko državo? Nikoli! Slovane ženete v naročje panslavizma (vseslovanstva).

Potem govori o Slovanh, katerih je največ v Avstriji, in razun Rusije, v nobeni državi toliko kot v Avstriji. Celo cesarstvo ima med 34 milijoni in pol,

okoli 16 milijonov Slovanov; v Cislajtaciji $6\frac{4}{10}$ milijonom Nemcem nasproti stoji $11\frac{1}{4}$ milijonov Slovanov; samo na Tirolskem, Vorarlberškem, Salcburškem in gornjem Avstrijskem ni nobenega Slovana, povsod drugje pa so, in sicer jih je v Galiciji, na Pemškem, Moravskem, Kranjskem, Istri, Goriškem in Gradiški, Tržaškem in v Dalmaciji več kakor vsacega družega naroda. In vendar so jih tlačili Nemci in Italijani, ker so raztreseni po cesarstvu in ločeni drug od družega, govore različna narečja, niso vsi ene vere itd. Da je večina Slovanov zaostala v omiki, tega večidel niso oni sami krivi. Zmagani po družih narodih so jim ti posilili svoje postave, v šolah in uradih svoj jezik, in ta sila tujega jezika je še huje pritiskala na nje kakor politična stiska, kajti vsiljeno gospodstvo poniža narod, vsiljeni jezik ga spači (demoralizira).

Po tem splošnem popisu prestopi Fischhof na popis posamesnih slovanskih narodov v Avstriji. O tem drugi pot.

Kako se dela z Avstrijo!

Že preveč britkega, žalibog! vidimo, kako se z Avstrijo godí, ako se ozremo po tako imenovani „Cislajtaciji“, al še huje napade mora trpeti v tako imenovani „Translajtaciji“ — pod gospodstvom barona Rauch-a, ki je zdaj ban hrvaški. Vsaka vlada ima svoje časnike, ki za njo delajo. Ne more se za zeló vzeti banu, da-si tudi on svoje vzdržuje; al da se je pod njim na vse kriplje delalo, da so iz Hrvaške zginili vsi časniki, ki so zvesto branili svetinje trojedne kraljevine in da je „Pozor“ preganjala vlada njegova še tudi takrat, ko je zapustil domovino in se preselil v Beč, — da zdaj preganja „Zatožnik-a“, ki se je vselil v Sisku, da bi mir imel pred silo magjaronsko, — to je hudodelstvo zoper svobodo tiska.

Nasproti pa pod krilom „svobodnega tiska“ magjaronskega izhajajo časniki na Hrvaškem, kateri dan na dan v blato gazijo slovansko narodno stranko in kar koli morejo črnijo in psujejo poštene narodnjake. Kako se pri vsem tem godí tudi Avstriji, naj kažejo nekteri posnetki iz 2. zvezka mesečnega časnika, ki v Zagrebu, tedaj pred očmi Rauchovimi, izhaja pod naslovom „Hrvatska“, in s takim napisom oskrunja čestito ime hrvaško. Čujte, dragi bralci, kako se v tem snopiču zagrebškega mesečnika popisujejo národna stranka, c. kr. graničini častniki in Avstrija, in potem sodite sami:

1. Stran 168.: „Kjer se ne krade, mori in pači, nego kjer se dela in drži pravice, ondi ni graničine osnove, ondi ni Avstrije“.

2. Na isti strani: „Upravna granice od 1807. leta, ktero je odobril celó Marmont, bila je prav za prav najboljša; Rusija pa, ki je manj despotična nego Avstrija, zavrgla je tudi to uredbo, ona Rusija, ki jej je lastna vsaka zloba, le vničevanje svojega národa ne.“

3. Na isti strani: „Vsak graničar ima nad seboj toliko cesarjev, kolikor je v Granici plačanih ljudi, in vsak tak cesar nedolžnega graničarja, češ, da se mu le poljubi, lahko spravi na vislice.“

4. Stran 169.: Na vse boljše in laže službe v Granici Avstrija postavlja svoj gnoj. Ta avstrijska zalega ima v Granici ono opravilo, ktero na provincijalnem Hrvaškem oskrbuje slavjansko-srbska zalega. To opravilo je: vohuniti, ovajati, pijančevati in strupiti družinski mir in zakonsko zvestobo, podkupovati, širiti krivico in vso nesrečo, in begati in zapeljevati nevedno ljudstvo. Kakor s poštenimi ljudmi na provincijalnem Hrvatskem delajo Slavjano-Srbi (národna stranka), tako z boljšimi graničari ravnajo njihovi slavjano-srbski bratje, avstrijska zalega“.

5. Stran 170: „V Granici je barbarski nemški jezik uradni jezik v vseh uradnih poslih. S tem jezikom si graničarski otroci kvarijo svoje zdravje in božajo svoje hiše“.

6. Stran 172.: „Avstrija in Slavjano-Srbi! Če ne veste, kaj hočejo graničari, iz Granice poženite črnorumeneno zastavo, to tujo zastavo, to avstrijsko zastavo, ki še nima pravice v Granico pogledati; iz Granice iztirajte avstrijsko pasjo zalego; glasovanje izročite nepristranski komisiji; pripustite, da graničarji prosto volijo, in videli bode, da si soglasno volijo svoje zastopnike od 1861. l. Nasproti pa, kateri pametni človek bode glasovanju graničarjev pod despotiško avstrijsko palico pripisoval večjo veljavo, nego oni izdaji, katero so lačni avstrijski psi — prodani Slovano-Srbi l. 1866. storili v hlevu, ki ga imenujejo deželni zbor troedine kraljevine“.

7. Stran 175.: „Granica se ne razpusti, dokler imajo kaj govoriti Avstrija in Slovano-Srbi. Avstrija in Slovano-Srbi so odkritosrčni le tedaj, kedar delajo kaj hudega. Koliko so vredne avstrijske najslovesnije besede, kaj Avstrija misli o postavah, dokler jih more teptati z nogami, to vedo naši čitatelji, ako se spominjajo, kako se je Leopold I. zavezal, razpustiti Granico, kako jo je Ferdinand V. bil razpustil s postavo — in Granica je še dandanes“.

8. Stran 177.: „— — — Hrvatje poznajo Avstrijo in svoje slovano-srbske pse, in graničarji bodo tej Avstriji dali smrtni sunec, ako ostane na tej poti“.

In tako gré naprej do konca v tem mesečniku.

To so „moralčni stebri“, na ktere se opira Rauchovo gospodstvo na Hrvaškem. Quousque tandem! — —

Delovanje

deželnega zbora kranjskega 1869. leta.

VI.

Za Svetcem sta govorila Dežman in Kromer; kaj sta govorila, razvideli bodo bralci iz sledečih govorov.

Dr. Zarnik je govoril tako-le: Gospôda moja, najpopred bodem jaz nekoliko odgovoril odgovoru, kterega nam je dal gospod predsednik naše deželne vlade. Kar se tiče kompetencije, gospod Svetec je stvar iz juridičnega stala tako dobro razjasnil, da more samo sofističen protivnik še dvomiti na naši pravici. Artikel 19. državnih osnovnih postav ima nekako čudno zgodovino. Nekteri pravijo, da je bil res iz Kromeziške ustave vzeta, da bi se narodna eksistencija zagotovila; iz družih virov sem zopet čul, da so posebno nemški pemske poslanci potrdili ta artikel samo zaradi tega, da ne bode treba več se českega jezika učiti. (Klici: Res je! Ni res!) Ali so ene ali druge pripovedke o tem paragrafu prave, to je vse eno, — genira vlado neizmerno. (Pohvala.) Vlada hoče, kar nam je §. 19. dal, kar nam pozitivna postava daje, na vsak način zopet vzeti; kajti mi moramo vedeti, da glavni princip naše vlade, kterega sem jaz že tukaj večkrat naznačil, je germanizacija! To je princip, za kterim stoji, za kterega se bojuje, to je stalo, s kterim vlada sedanja stoji in pade. (Gromeča pohvala na levici in med poslušalci; predsednik zvoní.) Da je to istina, pokazal nam je gospod dr. Kaisersfeld v Gradcu, ki je nedavno o tem govoril prav odkritosrčno, kajti on je eden najintimnejših prijateljev ministerstva. On je zdaj to govoril, kar je že poprej večkrat povdarjal, namreč: Prva ideja naše države mora biti, da se nemški narod, germanizacija povsod razprostira in razširi. Zaradi tega je mislila vlada, da bode ta strašno liberalna postala, ako

reče, občine imajo pravico, jezik v šoli odločiti. To je na videz liberalizem, ker se je tako vedla, kakor da bi res hotela štititi pravo občine. Nego vlada dobro poznavajoča občine, si je mislila, sèm ter tjà v kakem kraju bode občinsko starašinstvo tako sestavljeno, da se bode kakošen nemškutar vrnil za župana. Tako se zna zgoditi, da bode od konca le vendar 5—6 občin v deželi, ktere se bodo odločile za nemški jezik. Dobro je, misli si, ako se enkrat začne, bode se že potem napredovalo. To je princip, kateri je vladino vodilo, da hoče §. 19. v pravem smislu ekskamotirati. (Veselosť na levici in med poslušalci.)

Kar se tiče vladine izjave, to je znamenje, da te postave ne bode potrdila; al mi smo v tej zadevi svojo dolžnost storili. To, kar narod zahteva, smo storili, in ako ne bode potrjena postava, bomo zopet prišli s to postavo, in tako dolgo jo ponavljali, dokler svojega konca ne dosegnemo. (Živa pohvala.)

Odgovoriti moram še gospodu c. kr. deželnemu predsedniku, ker je predrzno besedo izustil, rekoč namreč: ako slovenski jezik vpeljemo v više šole, je to pedagogična krivica (pädagogisches Unrecht), namreč da, ako se bodo v slovenskem jeziku na gimnazijah in realkah podučevali dijaki, bodo potem gotovo zaostali za drugimi stvarmi. Al to še ni dokazano, to je le trdenje, tako le sodijo možje, ministri, ki sedé v Beču, kateri pa slovenskega jezika ne poznajo, možje, ki sodijo o slovenskem jeziku kakor slepec o barvah. (Gromeča pohvala, smeh.) Ali je jezik sposoben ali ne, imamo Slovenci odločevati; Slovenci sami bomo za to skrbeli, da ne bomo zadnji ostali, gotovo, ker nam je pri srcu blagost in omika našega naroda. (Dobro!)

Kar se tiče srednjih šol, naj se le enkrat začne. Na enkrat, na prvi mah se ne dá vse storiti. Noben narod, vsaj kolikor poznam jaz literature — in mislim, da jih nekoliko poznam — ni mislil, da je vrhunec kulture dosegel jezik s tem, kedar ga je začel vpeljevati v šole. Jaz bodem samo nekaj opomnil, kar se universitete tiče. Znano bode morebiti nekterim teh gospodov, da je ministerialni svetovalec Scherzer v severni Ameriki popotoval, da je popisal to potovanje v 3 zvezkih, da popisuje tam socijalne učne in politične odnošaje itd., in pride tudi v daljnem zapadu v mesto Anarbor, kjer so ravno med dvema létoma universiteto odprli. Bil je nazoč pri predavanjih, osvedočil se je, da so profesorji prav dobri možje, ki zadostujejo praktičnim potrebam Amerike, kateri bi pa popolnoma propadli, ako bi šli v Göttingen na izpit. Odnošaji so pač taki, in tedaj mislim, da ni ravno treba jih iz velikonemškega ali francoskega stališča motriti, začnimo pri nas pri začetku, pozneje bo gotov napredek.

Na neko stvar bodem pozornost visoke hiše obrnil, kar se ravno tega predmeta tiče, namreč na hrvaške odnošaje. Isto tako je bilo na Hrvaškem od konca l. 1861., ko se je v tamošnje šole vpeljal jezik hrvaški. Tam narod ni zaostal, kultura ni zaradi tega trpela; al dandanes ima realka posebno dosti šolarjev, tako, da bodo morali skoro, kakor čujem, paralelne razrede napraviti. (Čujte!) Iz akademije so napravili zdaj universiteto. Od konca je težko šlo, zdaj gre pa prav dobro! Ravno tako, ponavljam še enkrat, je pri nas treba začeti. To je povsod princip, vlada v vseh zadevah našega življenja, to je bazis vsega delovanja. (Pohvala.)

Gospodu Dežmanu moram samo toliko odgovoriti, da on reče, da je ta postava popolnoma suvišna (überflüssig). Njemu rad verjamem, da je za njega „überflüssig“, al on ima zevsema druge principe. (Veselosť.) Jaz mislim, da bi moral on glasovati, ako bi hotel odgovoriti svojemu najprvem principu — vsaj